

Latvian monta kumousta

Suuri väkijoukko marssi liput liehuen, sotilassoitokunnan tahdittamana Suomen Riian-edustuston eteen 27. tammikuuta 1921. Maamme-laulu soi. Suomen asiainhoitaja astui esiin hurraahuutojen saattamana ja vastasi kansalle latviaksi.

Joukko länsimaita oli päättänyt edellispäivänä tunnustaa Latvian *de jure* – vihdoin, sillä Latviahan itsenäistyi jo marraskuussa 1918. Ensimmäisenä tuli aamulla 27. tammikuuta sähke, jossa Suomi ilmoitti tunnustuspäätöksestään. Latvian ulkoministeri julisti, ettei ”tuon graniittiin veistetyn pohjoisen kansan” teko milloinkaan pyyhkiydy mielistä.

Latvian 1900-luvun historia on monimutkainen, traumaattinen tapahtumasarja ja vielä verisempi kuin Suomen. Historia on sisältänyt mullistuksia ja kumouksia, joissa lyötiin päätä lujasti seinään. Kaksi kertaa onnistuttiin yllättäen käyttämään hyväksi suurten naapurien heikkouden tilaa ja itsenäistymään.

Latvian ensimmäinen tasavalta asetti suuret toiveet Suomen ystävyYTEEN ja ensimmäisen lähetystönsäkin se perusti Helsinkiin. Presidentin vierailu Suomeen ja Relanderin vastavierailu Riikaan 1926 olivat suuria tapahtumia, joita muistellaan yhä.

Suomi oli Latvian kansalliselle heräämiselle mallivaltio 1800-luvun lopulta lähtien. Suomi oli latvialaisten vallankumouksellisten tukikohta vuosisadan alussa, ja Suomesta maanpaossa eläneet kirjailijat ja sosialidemokraattiset poliitikot saivat ”itsenäisyystartunnan”.

Venäjän imperiumia 1905–1906 koetellut lakko- ja kapinaalto sai hurjimmat muotonsa latvialaisissa kuvernementeissa. Latvialaisten epäonnistunut kumous oli sekä kansallinen että yhteiskunnallinen. Noin 15 000 asukasta menettiinkiin murhattuina, teloitettuina, karkotettuina ja emigrantteina. Kartanot, linnat, kirkot ja maatilat

paloivat. Se oli alkusoitto vuosisadan tragedioille ja väestömenetyksille tässä maassa.

Latvialaiset radikalisoituivat vähintään yhtä nopeasti kuin venäläiset. Latvialaisella Liivinmaalla syntyi lyhytikäinen bolševikkidiktatuuri jo marraskuussa 1917. Vuonna 1919 puna-armeijalla ja sen latvialaisilla *strelkeillä*, ”tarkka-ampujilla”, oli vähän aikaa hallussaan kolme neljäsosaa Latvian alueesta. Terrori, kaos ja pula rokottivat jo silloin osan asukkaista tätä aatetta vastaan. Leniniä auttaneet punaiset latvialaiset saivat puolestaan maksaa hengellään Stalinin Neuvostoliitossa 1930-luvulla.

Viro, Latvia ja Liettua ottivat wilsonilaisuuden tosissaan ja julistautuivat itsenäisiksi vuoden 1918 aikana. On sanottu, että se oli vahinko, virhe, jopa onnettomuus, joka tapahtui paljolti ilman niiden omaa ansiota. Harva idässä ja lännessä uskoi keskosten eloonjääntiin. Professori Matti Klingelle nämä maat tuntuvat olevan jonkinlaisia häirikköjä suurten Saksan, Venäjän ja Ruotsin välissä. ”Entisten imperiumien tilalle syntyi uusia pienempiä ja suurempia kansallisuusvaltioita kaikkine vähemmistöongelmineen ja keskinäisine riitoineen.” *Kleinstaaterei*, Klinge tuhahtaa. ”Nationalismin surkea voittokulku vanhan imperiaalisen identifioitumisen sijaan.” Pikkuvaltiojärjestelmä oli ”erittäin tuhoisa idea”. Voisi lisätä, että yksi tuolloin syntyneistä kansallisvaltioista oli Suomi.

Latvian itsenäisyysota 1918–1920 on väheksytty ja vähän tunnettu episodi. Nuori tasavalta pystyi toteuttamaan pienen ihmeen: ensin latvialaiset torjuivat Saksan armeijan, sitten Bermondin saksalais-venäläisen armeijan ja vihdoin puna-armeijan. Kuurinmaasta piti tulla Saksan siirtoma: bolševikeille Latvia oli silta Keski-Euroopan vallankumoukseen ja valkoisille venäläisille uudestisyntyvän monarkian

osa. Latvialais-virolainen vapaussota teki tyhjäksi suurten suunnitelmat ja muutti Euroopan historiaa.

Latviaan syntyi demokraattinen, liberaali ja suhteellisen hyvinvoiva tasavalta, jossa vähemmistöjen oikeudet turvattiin ja jonka sosiaalilainsäädäntö oli aikaansa edellä. Radikaali maareformi 1920 rauhoitti maaseudun ja lopetti paronien vuosisataisen mahdin. Kārlis Ulmanis kappasi vallan 1934 mullistaen Latvian poliittisen elämän.

Vuodet 1905, 1919 ja 1920 katkeroittivat baltiansaksalaisia, jotka tekivät kiivasta propagandaa itsenäistä Latviaa vastaan. Viimeisetkin heistä lähtivät 1939–41 Hitlerin ja Stalinin sopimuksella, mutta viha eli.

Kesällä 1940 Latvia koki kumouksen, jollainen lienee ollut varastossa Suomeakin varten, Neuvostoliiton miehitettyä sen. Neuvostoliitto valitutti vaaleilla ”kansanhallituksen” ja pani sen pyytämään liittymistä neuvostokansojen perheeseen. Neuvostoliitto selitti myöhemmin, että miehitys suojasi Baltiaa aggressoreilta. Baltiassa oli vallankumouksellinen tilanne, ja kansat olivat nousemassa. Puna-armeija esti verilöylyn ja vapautti baltit kapitalistien ja tilanherrojen orjuudesta. Selityksen mukaan näissä maissa tapahtui spontaani samanaikainen vallankumous ja että kansat liittyivät vapaaehtoisesti Neuvostoliittoon.

Monet uskovat tähän legendaan yhä. Itse asiassa ”vallankumouksen” tekivät neuvostopanssarit. Yhdessä vuodessa yhteiskunta ehdittiin mullistaa täydellisesti.

Baltiansaksalaiset palasivat 1941 Hitlerin panssarivaunujen mukana ja mullistivat kaiken.

Neuvostoliittolaiset palasivat 1944–45 ja mullistivat taas kaiken.

Seuraava kumous oli ”laulava vallankumous”, joka alkoi 1980-luvun lopulla. Latvialaiset katsoivat sen kelpaavan esimerkiksi muullekin maailmalle: murroksen aloitti kulttuuriväki, se saavutettiin väkivallattomasti, hengen voimalla ja sitä luonnehtivat paremminkin yhteen liitetyt kuin nyrkkiin puristetut kädet.

Tällä kertaa ei varovainen Suomi ollut suosiossa. Eräs latvianvenäläinen poliitikko julistikin radiossa, ettei Suomen kansa tue latvialaisten pyrkimyksiä. Länsi varoitti balteja keikuttamasta venettä peläten Neuvostoliiton väkivaltaista hajoamista. Yhdysvallat tuki Gorbatšovia loppuun asti. Balteille kelpasi kuitenkin vain täydellinen itsenäisyys. Imperiumin hajoamisen voidaan sanoa alkaneen heidän tasavalloistaan.

Nyt mullistus oli melkein käsittämättömän suuri, kaksinkertainen. Latviasta tuli itsenäinen valtio ja samanaikaisesti sen järjestelmä muuttui sosialistisesta kapitalistiseksi.

Krapula seurasi pian. Häikäilemättömmät menestyivät. Monet rikastuivat yhdessä yössä, paljon useampi vajosi köyhyyteen. Luottamus puolueisiin, parlamenttiin, oikeuslaitokseen ja poliisiin romahti, eikä kansa enää usko voivansa vaikuttaa asioiden kulkuun. Moni sanoo: ”Emme me tätä halunneet. Tätä vartenko me taistelimme?”

The Economist kirjoitti 2001, Baltian maiden oltua vuosikymmenen itsenäisinä, että niiden johtajat eivät osanneet sopeutua kylmän sodan jälkeiseen aikaan. ”Entiset dissidentit osoittautuivat usein riittäisiksi ja tehottomiksi valtaan päästyään, ja vanhat neuvostotyypit toivat omat pahat tapansa menneisyydestä – ahneuden, pommittelun ja salailun.” Lehden mukaan korruptio ja kyvyttömyys ovat kuluttaneet paljolti loppuun kansan luottamuksen. Yksityistäminen on rikastuttanut poliitikkoja liian selvästi ja ”heidän kyvyttömyytensä kommunikoida äänestäjien kanssa on hälyttävää.”



J u k k a R i s l a k k i

Kirjoittaja on Jurmalassa asuva toimittaja-kirjailija